

dr hab. Ewa Kruk, prof. UMCS
Katedra Postępowania Karnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

Lublin, 14 lutego 2022 r.

Recenzja
rozprawy doktorskiej magister Agnieszki Kurniewicz
pt. *Instrumenty ochrony prawnej ofiar przemocy w rodzinie*

1. Uwagi ogólne

Recenzowana rozprawa doktorska poświęcona została problematyce wykorzystania przewidzianych instrumentów prawnych w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Obszar zagadnień związanych z tym tematem jest złożony, a równocześnie na tyle wielowątkowy oraz specjalistyczny, że stanowi przedmiot zainteresowań nie tylko przedstawicieli nauk prawnych, ale także m.in. socjologii czy psychologii. Do tej pory w nauce prawa karnego wybrane instrumenty prawne mające na celu ochronę ofiary przemocy w rodzinie zobrazowała S. Spurek w monografii pt. *Izolacja sprawcy od ofiary. Instrumenty przeciwdziałania przemocy w rodzinie*” (Warszawa 2013 r.). Autorka podjęła kompleksową analizę rozwiązań odizolowania sprawcy od ofiary poprzez wykorzystanie ustawowo przewidzianych środków prawnych. Należy jednak pamiętać, że od momentu wydania tej monografii uległy zmianie liczne przepisy ustawowe i pozaustawowe. Natomiast prace zbiorowe, które obejmują tematykę przemocy w rodzinie, koncentrują się w szczególności na ofiarach przemocy w perspektywie kryminologicznej, tj. pokrzywdzonych, kategoryzując ich albo na kobiety, albo na dzieci. W znacznym stopniu wielowątkowość problematyki z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie uwypuklona została w publikacjach naukowych w formie artykułowej.

Z tej perspektywy podjęcie się przez mgr A. Kurniewicz zbadania problemu sformułowanego w tytule dysertacji w formie kompleksowego opracowania należy uznać za ważne zarówno dla teorii, jak i praktyki stosowania prawa.

Tytuł pracy – *Instrumenty ochrony prawnej ofiar przemocy w rodzinie* – wyznacza obrany przez Autorkę obszar eksploracji badawczej oraz ściśle określa płaszczyznę merytoryczną, na której Doktorantka zamierza owo zagadnienie zaprezentować.

Rozprawa doktorska obejmuje 341 stron, w tym 305 stron tekstu. Dysertację podzielono na następujące rozdziały: I. *Przemoc w rodzinie* (s. 20–51); II. *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w ujęciu międzynarodowym z uwzględnieniem aspektów prawnoporównawczych* (s. 52–115); III. *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w polskim prawie* (s. 116–193); IV. *Instrumenty prawne w zakresie odizolowania sprawców przemocy w rodzinie* (s. 194–269); V. *Stosowanie instrumentów prawnych w celu odizolowania sprawców przemocy w rodzinie w ujęciu statystycznym z wnioskami de lege ferenda* (s. 270–299).

Część merytoryczną rozprawy poprzedza *Wstęp* (s. 14–19), a wieńczy *Podsumowanie* (s. 300–305). W pracy zawarto także bibliografię (s. 306–399), spis tabel (s. 340) oraz spis wykresów (s. 341).

Recenzowane opracowanie zawiera bogatą bibliografię, która obejmuje ok. 284 publikacje naukowe oraz orzecznictwo TK, SN, SA, ETPC. Wykorzystana przez Autorkę literatura jest bogata, przemyślana i w odpowiedni sposób wykorzystana w toku prezentowanych przez nią rozwiązań prawnych.

Należy podkreślić czytelny układ pracy. Podział na rozdziały (I–V), a rozdziałów na podrozdziały czyni klarownym zebrany materiał badawczy. W zasadzie zachowane są właściwe proporcje pomiędzy poszczególnymi rozdziałami oraz podrozdziałami. Obszerność treściowa kolejnych rozdziałów wydaje się w pełni uzasadniona zakresem analizowanych tam zagadnień.

Na początku Autorka formułuje wstępną tezę badawczą: „czy instrumenty ochrony prawnej ofiar przemocy w rodzinie stanowią spójne i wystarczające narzędzia reakcji prawnej na to zjawisko w systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie”, którą – jak podkreśla – zamierza w ramach przedmiotowej analizy zweryfikować i poddać ocenie fragmentarycznej w celu udzielenia odpowiedzi na następujące pytania:

1. „Czy wprowadzenie instrumentów służących ochronie ofiar przemocy w rodzinie wpłynęło na zmianę skuteczności w funkcjonowaniu systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie?

2. Jakie znaczenie w polskim porządku prawnym mogą mieć międzynarodowe standardy przewidziane w systemach przeciwdziałania przemocy w rodzinie?

3. Czy istnieje potrzeba kryminalizacji przemocy w rodzinie lub rozszerzenia zakresu przedmiotowego przestępstwa znęcania się w celu podlegania przez sprawców przemocy w rodzinie odpowiedzialności karnej?

4. Czy oparcie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na dwóch niezależnych procedurach znajduje uzasadnienie i właściwie spełnia swą funkcję?

5. Czy dostępny katalog narzędzi przeciwdziałania przemocy w rodzinie można uznać za skuteczny i wystarczający?

6. Czy skala zjawiska przemocy w rodzinie, a w ślad za tym przestępstwa znęcania się uzasadniają potrzebę wprowadzenia nowych rozwiązań reakcji prawnej na to zjawisko?”.

Ponadto Doktorantka precyzyjnie sformułowała sześć hipotez badawczych rozprawy doktorskiej:

1. „System przeciwdziałania przemocy w rodzinie tylko pozornie ma charakter spójny. Ochrona prawna przed przemocą występuje na gruncie prawa karnego i u.p.p.r., jednak środki prawnokarnej reakcji przewidziane są tylko wobec osób, których zachowania przemocy w rodzinie wyczerpują znamiona przestępstwa. W polskim ustawodawstwie brakuje przepisów pozwalających na pociągnięcie wszystkich sprawców przemocy w rodzinie do odpowiedzialności karnej oraz możliwość stosowania środków prawnokarnej reakcji wobec sprawców przemocy w rodzinie, których zachowania nie wyczerpują znamion przestępstwa.

2. Ochrona prawna przed przemocą na gruncie prawa karnego materialnego zawiera rozbudowany katalog środków zapobiegawczych, środków karnych i środków probacyjnych, które z powodzeniem można zastosować do zapewnienia szybkiej i tym samym skutecznej ochrony dla bezpieczeństwa osób dotkniętych skutkami przemocy w rodzinie.

3. Uzupełnieniem i wzmocnieniem instrumentów karnych, o których mowa w kodeksie karnym i kodeksie postępowania karnego, są możliwości stosowane na podstawie przepisów pozakodeksowych. Chodzi o dopuszczone przez prawo cywilne instytucje polegające w szczególności na zobowiązaniu przez sąd do opuszczenia mieszkania osoby stosującej przemoc w rodzinie, która swoim zachowaniem czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie oraz odebranie osoby małoletniej podlegającej władzy rodzicielskiej w związku z przemocą w rodzinie.

4. Wprowadzenie do polskiego systemu prawnego nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia miało za zadanie uzupełnienie systemu prawnego o rozwiązanie stosowane na miejscu zdarzenia, zapewniające widoczną poprawę sytuacji ofiar przemocy, jak również pozwalające na skuteczne działania Policji

w zakresie przeciwdziałania następstwom zjawiska przemocy w rodzinie. W obecnym kształcie nie spełnia on założonego celu.

5. Uregulowania prawne związane z odpowiedzialnością za przemoc w rodzinie są odmienne w różnych krajach. Zakres penalizacji czynów i konstrukcja prawna w tym zakresie są zróżnicowane. Dostrzegane przez coraz większą ilość krajów jest traktowanie przemocy w rodzinie jako złożonego problemu społecznego wymagającego uregulowania w prawie publicznym, a nie tylko na odcinku rozszerzania zakresu penalizacji przemocy w rodzinie.

6. Ważna jest reakcja przedstawicieli organów państwowych zobowiązanych do podjęcia działań w przypadku występowania przemocy w rodzinie, tym samym możliwość optymalnego korzystania w praktyce z dostępnych prawnych instrumentów ochrony ofiar przemocy w rodzinie. Analiza ich wykorzystania pozwala na stwierdzenie, że w przeciwnym razie udoskonalenie procedur i wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych nie wpłynie istotnie na poprawę bezpieczeństwa i sytuacji życiowej ofiar przemocy w rodzinie”.

Nie budzą zastrzeżeń kolejność prezentowanych zagadnień oraz wykorzystane przez Autorkę metody badawcze: dogmatyczno-prawna, prawnoporównawcza, w tym również historycznoprawna, oraz analityczna i empiryczna. Wybór metod użytych w pracy okazał się słuszny, ponieważ dzięki ich zastosowaniu Doktorantka zrealizowała postawiony w dysertacji cel zasadniczy oraz udowodniła postawione na wstępie hipotezy badawcze.

Przedmiotem rozważań formalno-dogmatycznych mgr K. Kurniewicz uczyniła przepisy prawa, poglądy doktryny oraz stanowisko judykatury, tzn. Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, sądów apelacyjnych, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunału Sprawiedliwości UE, a także Naczelnego Sądu Administracyjnego, wojewódzkich sądów administracyjnych oraz Sądu Rejonowego w Puławach.

Odnosząc się do strony formalnej, należy stwierdzić, że praca została napisana poprawnym językiem prawniczym, z dbałością o precyzję wypowiedzi. Przedstawione zagadnienia charakteryzuje jasny, logiczny wywód związany z argumentacją Autorki lub prezentowanych przez nią poglądów doktryny i judykatury na rzecz stawianej tezy badawczej. Doktorantka przeanalizowała bogaty materiał normatywny odnoszący się do instrumentów ochrony prawnej ofiar przemocy w rodzinie, a rozważania o charakterze dogmatycznym zostały wzbogacone zaprezentowanymi wynikami badań w ramach analizowanej tematyki w formie schematów, wykresów oraz tabel.

Nadmienić należy, że – co do zasady – przypisy oraz bibliografia sporządzone zostały zgodnie ze sztuką, zaś wykorzystana literatura przedmiotu jest wystarczająca do postawienia tez badawczych i uzasadnienia wniosków.

2. Uwagi szczególne

Rozdział I, zatytułowany *Przemoc w rodzinie*, stanowi wprowadzenie do przedmiotowej tematyki. Zasadniczym jego założeniem jest wyjaśnienie pojęć związanych z przemocą w rodzinie oraz ukazanie kryminologicznych aspektów przemocy. Autorka trafnie podzieliła prezentację zagadnień tytułowych rozdziału i zaprezentowała je w następującej kolejności: definicja pojęcia przemocy w rodzinie (pkt 1.1); formy przemocy (pkt 1.2); cykle przemocy (pkt 1.3); skala zjawiska (pkt 1.4). Takie ujęcie zagadnień pozwoliło na stopniowe przybliżenie czytelnikowi szczególnych determinantów przemocy oraz ukazanie cech przemocy, gradacje form i cykli przemocy, po to by wskazać na końcu skalę występowania tego zjawiska.

Punkt 1.1 Doktorantka słusznie rozpoczyna od zdefiniowania przemocy w rozumieniu filozofii, socjologii, psychologii oraz kryminologii, uznając, iż przyjmowane w tych naukach rozumienie przemocy charakteryzuje wspólny desygnat, a mianowicie „użycie siły fizycznej”. Z tej perspektywy odnosi się do przemocy w prawie karnym, dostrzegając istotną lukę w postaci braku definicji legalnej tego pojęcia. Słusznie podnosi, iż „przemoc stanowi zamię ustawowe wielu typów przestępstw i od zakresu znaczenia tego pojęcia zależy zakres kryminalizacji czynów zabronionych”. Na podstawie twierdzeń doktryny trafnie konkluduje, że „przemoc w rozumieniu prawa karnego materialnego jest formą działania sprawcy mającą przede wszystkim instrumentalny charakter, a także jest działaniem zmierzającym do wywołania określonego skutku, tj. powstania po stronie ofiary przymusu”. Zdaniem Doktorantki oznacza to, że inaczej należy traktować akty niszczenia mienia, a inaczej zachowania godzące w życie człowieka. Stanowisko to w pełni podzielam. Autorka dostrzegła również problem praktyczny rozbieżności występujących w kwestii udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy przemoc można stosować tylko wobec osoby, czy również wobec rzeczy (tzw. przemoc pośrednia). Problem ten rozwiązała, powołując stanowisko Sądu Najwyższego i poglądy doktryny. W tej części zamieszczono też pogłębioną analizę definicji przemocy w rodzinie na tle art. 2 pkt 2 u.p.p.r. Uwagi Autorki są trafne, zwłaszcza w kontekście zachowań penalizowanych przez art. 207 k.k.

W punkcie 1.2 omawianego rozdziału rzetelnie wskazano i wyjaśniono formy przemocy, cechy różnicujące przemoc fizyczną, przemoc psychiczną, przemoc seksualną,

przemoc ekonomiczną, przemoc strukturalną, a także następstwa wywołane zachowaniem przemocowym (emocjonalne i ekonomiczne) u osób doświadczających takiego zachowania.

Kolejny punkt omawianego rozdziału rozpoczynają ciekawe uwagi na temat cykli przemocy. Doktorantka w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zasadnie uznaje za kluczowe zastosowanie takich instrumentów, które skutecznie zapobiegają dalszym atakom agresji, w szczególności prowadzących do odizolowania osób stosujących przemoc od ofiar. Zalicza do nich: zobowiązanie osoby stosującej przemoc do udziału w zajęciach korekcyjno-edukacyjnych lub terapii w celu zmiany postaw i zachowań, mediację oraz zakaz stosowania kar cielesnych wobec małoletnich. Cenne są uwagi odnoszące się do kontratywu karcenia małoletnich, w tym jego ograniczenia do form wychowawczego oddziaływania wobec dzieci i ewentualnych konsekwencji wynikających ze stosowania kar cielesnych wobec dzieci z możliwością przypisania osobie karzącej odpowiedzialności karnej z art. 207 k.k.

W ostatnim punkcie omawianego rozdziału zobrazowano skalę zjawiska przemocy. Doktorantka konsekwentnie wyodrębnia i poddaje szczegółowej analizie cztery systemy sprawozdawczości: statystykę policyjną, statystykę prokuratorską, statystykę sądową oraz statystykę penitencjarną. Ów wywód zostaje wzbogacony wskazaniem w formie tabel oraz wykresów rozmiarów przemocy ujawnionej przez organy ścigania. W tej części formułuje ważne wnioski mówiące o zróżnicowaniu czynności na poziomie poszczególnych organów w ramach przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Rozdział II, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w ujęciu międzynarodowym z uwzględnieniem aspektów prawnoporównawczych*, poświęcony został przedstawieniu regulacji prawnych w kontekście zagadnienia przeciwdziałania przemocy w rodzinie na płaszczyźnie systemów: Organizacji Narodów Zjednoczonych (pkt 2.1), Rady Europy (pkt 2.2) i Unii Europejskiej (pkt 2.3). Ponadto poddano analizie ustawodawstwo wybranych państw europejskich w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie ze szczególnym uwzględnieniem modelu austriackiego (pkt 2.4).

Autorka w ramach powyższych systemów wskazuje na akty prawa międzynarodowego i ukonstytuowane w nich przepisy mające związek z zapobieganiem przemocy w rodzinie. Zastosowana tu metoda wyodrębnienia systemów i przedstawienia w ich obszarze dokumentów (tj. ONZ – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet oraz Konwencja o prawach dziecka; Rady Europy – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Konwencja

o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej oraz tzw. inne regulacje Rady Europy; Unii Europejskiej – program Daphne III oraz inne istotne dokumenty UE) okazała się słuszna, ponieważ dzięki temu Doktorantka w sposób niezwykle precyzyjny ukazała obowiązujące standardy międzynarodowe oraz zaprezentowała na tle wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka konsekwencje ich naruszenia.

Niezwykle cenne rozważania zawarto w ostatnim podrozdziale odnoszącym się do ustawodawstwa wybranych państw europejskich w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (pkt 2.4). Doktorantka w ramach analizowanego zagadnienia prawidłowo odniosła się do rozwiązań gwarantujących ochronę ofiarom przemocy, rozpoczynając od wskazania trzech modeli ochrony przed przemocą w rodzinie, które mogą występować w danym systemie prawnym państwa. W tym kontekście wyodrębniła przykłady państw, w których obowiązuje model równouprawnionej ochrony – Niemcy, Włochy, Wielka Brytania, oraz scharakteryzowała instrumenty prawne wymuszające taką ochronę, tj. zakaz zbliżania lub nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania uregulowane w niemieckim kodeksie cywilnym i włoskiej ustawie o przemocy. Zaznaczyła, iż zarówno w Niemczech, jak i we Włoszech kodeks karny nie penalizuje *stricte* zjawiska przemocy, ale tego rodzaju zachowania oceniane są pod kątem wypełniania tradycyjnie stypizowanych znamion przestępstw. Ciekawe uwagi odnoszą się do modelu równouprawnionej ochrony w Wielkiej Brytanii, w którym m.in. zakaz nękania, w zależności od stosunku łączącego sprawcę z pokrzywdzonym, może być orzeczony na podstawie dwóch odmiennych ustaw – ustawy prawo rodzinne albo ustawy o ochronie przed nękaniami. Doktorantka akcentuje również problem ochrony osoby pokrzywdzonej na gruncie postępowania karnego. Podkreśla, że angielski kodeks postępowania z ofiarami przestępstw jest obowiązujący dla Policji, prokuratury i sądów i chociaż nie reguluje wprost osoby pokrzywdzonej przemocą w rodzinie, to użyty zwrot „osoba zastraszona” koreluje znaczeniowo z „osobą pokrzywdzoną przemocą w rodzinie”. Kodeks osobie takiej zapewnia ochronę w zakresie jej podstawowych praw oraz środków ochrony prawnej, np. zakaz zbliżania się. Następnie Doktorantka w ramach modelu uregulowania przemocy koncentruje uwagę na przemocy funkcjonującej w obszarze normatywnym kodeksów karnych Norwegii oraz Polski. Dostrzega podobieństwo tych dwóch systemów prawnych w aspekcie przyjętych rozwiązań zarówno w akcie o randze zasadniczej – kodeksie karnym, jak i aktach dodatkowych o randze ustawy wprost odnoszących się do zwalczania i przeciwdziałania przemocy. Interesujące są również uwagi poświęcone państwom przyjmującym model podwyższonego standardu ochrony przed przemocą, tj. Hiszpanii oraz Szwecji. Autorka w pierwszej kolejności kieruje uwagę na znaczenie

wykształconych na gruncie hiszpańskiej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie ze względu na płeć rozwiązań prawnych, które stanowiły fundament do penalizacji zachowań objętych znamieniem przemocy ze względu na płeć stypizowanych obecnie w kodeksie karnym. Autorka dostrzega różnice w zakresie egzekwowania nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania oraz zakazu kontaktowania i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej względem stosowania takich środków w innych państwach, słusznie wskazując na dwa odmienne obszary odrębności: pierwszy o charakterze ostrzegającym sprawcę w wypadku naruszenia zakazu, drugi zaś odnoszący się do pokrzywdzonego i ograniczenia jego praw do kontaktu ze sprawcą w trakcie obowiązywania zakazu. W tej części prezentuje także przestępstwa spenalizowane w szwedzkim kodeksie karnym, a mianowicie przestępstwo poważnego naruszenia integralności kobiety, wskazując, iż „do popełnienia przestępstwa dochodzi, gdy zabronione przez ten kodeks inne przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, wolności i pokojowi, czy czyny popełnione na tle seksualnym zostały dokonane przez mężczyznę, którego z pokrzywdzoną łączy lub łączył stosunek małżeństwa albo relacja do małżeństwa podobna, przy czym popełniony czyn jest częścią powtarzających się aktów przemocy mających na celu naruszenie godności i integralności pokrzywdzonej”, oraz przestępstwo napaści „rozumiane jako działanie umyślne, które wywołuje ból u innej osoby, chorobę, również w kontekście psychicznym lub uszkodzenie ciała bądź doprowadzające ją do stanu bezradności”. W tej części konsekwentnie dokonuje analizy środka w postaci samoistnego zakazu kontaktowania się lub połączonego z nakazem opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania w ramach odrębnego względem postępowania karnego postępowania na płaszczyźnie procedury administracyjnej, w której mogą być orzeczone wobec sprawcy środki zapewniające ochronę osoby bliskiej dotkniętej przemocą.

Ostatnia część rozdziału poświęcona została problematyce *Modelowych rozwiązań prawnych na przykładzie austriackiej federalnej ustawy o ochronie przed przemocą w rodzinie*. Doktorantka już na wstępie podkreśla znaczenie federalnej ustawy o ochronie przed przemocą w rodzinie z 1996 oraz 2009 r. W mojej ocenie podkreślenie wyłącznie „znaczenia” ustawy bez szerszego omówienia, na czym to polega, nie do końca oddało faktyczne „znaczenie” tej ustawy. Wydaje się również, iż zasadne byłoby przy tym fragmencie uzasadnienie, dlaczego Doktorantka uznaje za konieczne wyodrębnienie austriackiej ustawy o przemocy, oraz udzielenie odpowiedzi na pytanie, dlaczego austriacka federalna ustawa o ochronie przed przemocą w rodzinie „uważana jest za przykład modelowych rozwiązań prawnych w dziedzinie przeciwdziałania przemocy w rodzinie” które z rozwiązań prawnych zakorzenionych w tej ustawie wywarły istotny wpływ na regulacje

przyjęte na gruncie innych ustaw pozakodeksowych, w tym ustawy o Policji. Szkoda również, że Autorka, doceniając wartość austriackiej federalnej ustawy o ochronie przed przemocą w rodzinie, w początkowym fragmencie pominęła powołanie takich instytucji prawnych, które zostały recypowane z ustawy o ochronie przed przemocą do ustawy o Policji, oraz nie wyjaśniła, czy instytucje te zostały przejęte w brzmieniu nadanym przez ustawę, czy też recypowane przepisy zostały zmodyfikowane, a jeżeli tak, to w jakim zakresie. Takie wyjaśnienie byłoby tym bardziej zasadne, że w następstwie zdania podkreślającego znaczenie ustawy o przemocy Doktorantka pisze: „Austriacka ustawa znowelizowała przepisy ustawy o Policji, przez co przeddefiniowała rolę funkcjonariuszy Policji i wprowadziła instytucjonalny mechanizm walki z przemocą domową”. Po takim wprowadzeniu czytelnik nie dowiaduje się, na czym miałyby polegać owo „przeddefiniowanie roli funkcjonariuszy Policji” oraz które z instytucji ukierunkowanych na działania służące zwalczaniu przemocy w rodzinie wpłynęły znacząco na „przeddefiniowane roli Policji” w stosunku do uprzednio obowiązującego stanu prawnego. Natomiast nie budzi zastrzeżeń dalszy wywód Doktorantki zawarty w recenzowanym podrozdziale. Autorka szczegółowo i rzetelnie przeanalizowała kwestie odnoszące się do: nakazu natychmiastowego opuszczenia domu i jego najbliższego otoczenia osobie, która jest zagrożeniem dla innych domowników w postaci nakazu wydanego przez Policję oraz nakazu wydanego przez sąd; instytucji upoważnionych w ramach swoich kompetencji do przeciwdziałania przemocy, w tym Policji zobowiązanej do przekazania danych osobowych ofiary; organizacji kobiecych zapewniających schroniska dla kobiet oraz pomoc prawną i psychologiczną. Podnosi także, co istotne, iż „większość aktów przemocy dokonywanych przez partnera lub członka rodziny wypełnia znamiona przestępstw austriackiego kodeksu karnego”, które ścigane są z urzędu, niezależnie od woli osoby pokrzywdzonej. Zauważa również uprawnienia przysługujące osobie pokrzywdzonej w procesie karnym, a od 2009 r. także osobie pokrzywdzonej, oraz uprawnienia w procesie cywilnym pod warunkiem, że postępowanie cywilne ma związek przedmiotowy z toczącym się postępowaniem karnym.

Rozdział III, zatytułowany *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w polskim prawie*, poświęcony został analizie ukształtowania modelu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Polsce. Autorka zaprezentowała koncepcje przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Polsce w dwóch głównych kontekstach tematycznych – pierwszym: *Geneza ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałanie przemocy w rodzinie* (pkt 3.1) oraz drugim, zatytułowanym *Przestępstwo znęcania się w odniesieniu do przemocy w rodzinie (art. 207 par. 1 k.k.)* (pkt 3.2). W odniesieniu do pierwszego zagadnienia wyodrębniła w punktach następujące

kwestie: 1) podstawowe założenia i cel ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (pkt 3.1.1); 2) definiowanie pojęć (pkt 3.1.2); 3) płaszczyzny nowelizacyjne ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (pkt 3.1.3); 4) zadania i obowiązki wynikające z ustawy (pkt 3.1.4); 5) idea interdyscyplinarności działania organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innych instytucji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie – zespoły interdyscyplinarne i grupy robocze (pkt 3.1.5); procedura Niebieskiej Karty (pkt 3.1.6); gminny, powiatowy i wojewódzki program przeciwdziałania przemocy w rodzinie (pkt 3.1.7); krajowy program przeciwdziałania przemocy w rodzinie (pkt 3.1.8); odebranie w związku z przemocą w rodzinie osoby małoletniej podlegającej władzy rodzicielskiej (pkt 3.1.9). Natomiast w pkt 3.2 odniosła się do kwestii materialnoprawnych występku znęcania się w aspekcie: przedmiotu ochrony (pkt 3.2.1); strony przedmiotowej (pkt 3.2.2); podmiotu (pkt 3.2.3); strony podmiotowej – postaci zamiaru (pkt 3.2.4.); ustawowych znamion przestępstwa znęcania się w typie kwalifikowanym (art. 207 par. 1 a, 2 i 3 k.k.) (pkt 3.2.5); wzajemnego znęcania się a odpowiedzialności karnej sprawców (pkt 3.2.6).

W rozdziale tym ujęto temat bardzo szeroko. W mojej ocenie budzi wątpliwość skupienie zagadnień z punktu 3.1 oraz punktu 3.2 w jednym rozdziale, a konkretnie mam na myśli zasadność scalenia zagadnienia odnoszącego się do przestępstwa znęcania (art. 207 k.k.) z zagadnieniem genezy ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (pkt 3.1). O ile szerokie ujęcie problematyki poruszone w punkcie 3.1 rozdziału jest trafne i pozwala na rzetelne zaznajomienie nie tylko z genezą instytucji, ale i założeniami ustawodawcy na przestrzeni lat ukierunkowanymi na wykształcenie obowiązującego w Polsce modelu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, to omówiona w tym rozdziale problematyka przestępstwa znęcania się z art. 207 k.k. (pkt 3.2) budzi wątpliwość. Moim zdaniem, zagadnienie przestępstwa znęcania się powinno być przeanalizowane w odrębnym, samodzielnym rozdziale. Oczywiście jest tylko moja sugestia i Doktorantka miała prawo przyjąć własną koncepcję prezentowania sekwencji zagadnień.

W punkcie pierwszym rozdziału III, odnoszącym się do założeń i celu ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Autorka rozpoczyna wywód od przedstawienia rozwiązań prawnych w ramach projektów do ustawy, a następnie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i wskazania instrumentów służących realizacji ochrony ofiar przemocy, w tym zakazu kontaktów i zbliżania się do osoby, nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną, obowiązku zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy przez osoby pełniące

określone funkcje lub wykonujące określony zawód, zakazu stosowania form karcenia naruszających godność małoletnich. Pomimo iż Doktorantka dostrzega niedoskonałość niektórych przepisów tego aktu prawnego, a ściślej wąski zakres regulacji oraz niską ochronę bezpieczeństwa ofiar przemocy, to jednak podkreśla, iż przyjęte rozwiązania stały się początkiem ewolucji przepisów z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Interesujące uwagi Doktorantka zawarła również w przedmiocie definiowania pojęć (pkt 3.1.2). Na tle definicji legalnej członka rodziny (art. 2 u.p.p.r.) trafnie zauważa niekonsekwencję ustawodawcy – brak zachowania w ustawie jednolitego znaczenia pojęć ustawowych, wskazując, iż „ustawa posługuje się pojęciem członka rodziny jedynie w kilku przypadkach, a zamiast tego pojęcia częściej w ustawie używany jest termin «osoba dotknięta przemocą w rodzinie» lub «ofiara przemocy w rodzinie»”. Dostrzega również pominięcie przez ustawodawcę terminu „osoby stosującej przemoc”, podnosząc zasadnie że „nie jest jasne w oparciu o jakie kryterium i w ramach jakiej procedury organ stosujący ustawę uznawać będzie konkretne jednostki za «osoby stosujące przemoc»”.

W trzecim punkcie omawianego rozdziału zobrazowano płaszczyzny nowelizacyjne ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Doktorantka konsekwentnie dokumentuje kolejne nowele do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2005 r., począwszy od ustawy nowelizującej z 2009 r. i z 2010 r., poprzez wskazanie zmian wprowadzonych do art. 12 u.p.p.r. w związku art. 221 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz modyfikacji art. 9 c u.p.p.r. ust. 1 i dodanie ust. 4–7 w związku z wejściem w życie ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). Z tej perspektywy dokonuje szczegółowej analizy dokonanych w ramach ustaw nowelizacyjnych zmian w zakresie rozwiązań prawnych oraz modyfikacji przepisów.

Odnosząc się do drugiego podrozdziału (pkt 3.2) zatytułowanego *Przestępstwo znęcania się w odniesieniu do przemocy w rodzinie (art. 207 par. 1 k.k.)*, należy podkreślić jego wartość merytoryczną. Rozważania Doktorantki podjęte w tym miejscu koncentrują się, i słusznie, na występowaniu znamienia „znęcania się” w kontekście przemocy w rodzinie. W związku z tym zaakcentowała Autorka byt normatywny przepisu dotyczącego znęcania się w Kodeksach karnych z 1932 r. w art. 246 k.k., z 1969 r. w art. 184 k.k. oraz z 1997 r. w art. 207 k.k. oraz w ustawach pozakodeksowych, tj. w ustawie o zwalczaniu alkoholizmu z 1956 r. oraz z 1959 r. w aspekcie wystąpienia znamienia „znęca się”.

Dostrzegła również brak koincydencji w zakresie utożsamiania znamion obowiązującego przestępstwa znęcania z art. 207 k.k. z ustawową definicją przemocy na gruncie art. 2 u.p.p.r. Podziela stanowisko Doktorantki, iż w świetle obowiązującego stanu prawnego zjawisko przemocy „wykracza swym zasięgiem przedmiotowym poza ustawowe znamiona znęcania się i wypełnia znamiona innych przestępstw”.

Szkoda, że Doktorantka, przeprowadzając bardzo ciekawe rozważania na temat przestępstwa znęcania w odniesieniu do przemocy w rodzinie, nie podjęła dodatkowego trudu i nie przeanalizowała ewolucji przestępstwa znęcania w kontekście ukazania przedmiotu ochrony przez tytuł rozdziału Kodeksu karnego w ujęciu historycznym, tzn. w jakim rozdziale ten typ przestępstwa był zamieszczony w Kodeksach karnych z 1932, 1969, 1997 r., co pozwoliłoby na określenie głównego przedmiotu ochrony na przestrzeni lat obowiązywania przestępstwa znęcania się względem obowiązującego przedmiotu ochrony z art. 207 k.k., tj. rodziny, oraz dodatkowego przedmiotu ochrony, jakim obecnie jest życie, nietykalność cielesna, zdrowie, wolność oraz cześć.

Natomiast omawiając w punkcie 3.2 recenzowanego rozdziału przedmiot ochrony z art. 207 k.k., Doktorantka, opierając się na stanowisku Sądu Najwyższego, trafnie dostrzega i rozwiązuje problem określenia dobra prawnego przestępstwa znęcania się w wypadku, gdy występuje więcej niż jedna osoba pokrzywdzona. Słusznie opowiada się za przyjęciem stanowiska wyrażonego w postanowieniu SN z 31 marca 2015 r., I KZP 1/15, w którym m.in. stwierdzono, iż „zachowania prawne naruszające dobra prawne więcej niż jednego członka rodziny stanowią jedno przestępstwo znęcania się z art. 207 k.k. w sytuacji spełnienia innych ogólnie przyjętych kryteriów tożsamości czynu”.

Podobnie, bardzo pozytywnie oceniam wywód na temat zagadnień dotyczących wykładni „znęcania się” czy ustawowych znamion przestępstw znęcania się w typie kwalifikowanym (art. 207 par. 1a, 2 i 3 k.k.).

Rozważania poczynione przez Doktorantkę w obszarze zaprezentowanych w tym rozdziale zagadnień cechuje przemyślana analiza przedmiotowych kwestii, a ich zawartość merytoryczna odznacza się jasnym i czytelnym przekazem, prawidłową argumentacją na bazie stanowiska doktryny oraz judykatury. Należy jednak zauważyć, iż niektóre fragmenty, na przykład dotyczące strony podmiotowej – postaci zamiaru cechuje zbytnia sprawozdawczość relacji oraz brak ustosunkowania się Doktorantki do przedstawianych kwestii.

Rozdział IV poświęcony został *Instrumentom prawnym w zakresie odizolowania sprawców przemocy w rodzinie*. W tej części dysertacji przeanalizowano cztery zasadnicze

konteksty, pierwszy – odnoszący się do form działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości podejmowanych w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie (pkt 4.1), drugi oraz trzeci – koncentrujące tematykę odizolowania sprawcy przemocy w rodzinie na etapie postępowania przygotowawczego (pkt 4.2) i na etapie postępowania jurysdykcyjnego (pkt 4.3) oraz czwarty, poświęcony analizie cywilnego nakazu opuszczenia mieszkania.

Pewne rozczarowanie i niedosyt wzbudza zbyt ogólnikowo potraktowany kontekst pierwszy, odnoszący się do form działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości podejmowanych w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie (pkt 4.1). Z tytułu podrozdziału wynika, że będą w nim przeanalizowane formy działania organów ścigania, czyli formy takiej działalności, które podejmowane są w ramach czynności przed i na etapie postępowania przygotowawczego lub po wniesieniu aktu oskarżenia, a przed rozpoczęciem rozprawy głównej lub w jej toku, np. podjęcie czynności operacyjnych, przeprowadzenie wywiadu środowiskowego czy podjęcie czynności w ramach procedury Niebieskiej Karty, albo przeprowadzenie czynności zabezpieczających ofiarę przed oprawcą, np. umieszczenie w schronisku, podobnie gdy mowa o postępowaniu jurysdykcyjnym i formach działania wymiaru sprawiedliwości. Tymczasem Doktorantka sygnalizuje stosowanie mechanizmów w postaci instrumentów prawnych (np. Niebieska Karta), służących odizolowaniu sprawcy od ofiary, a wskazane w tym miejscu instrumenty prawne stanowią trzon analizy podjętej w dalszych kontekstach. Stąd niezrozumiałe jest, dlaczego Autorka nie odniosła się w tym miejscu do problemów: zawiadomienia lub powzięcia przez organ ścigania w inny sposób wiedzy na temat stosowania przemocy w rodzinie, zainicjowania pomocy ofierze przemocy z momentem uzyskania wiedzy o stosowaniu wobec niej przemocy przed formalnym wszczęciem postępowania, od którego momentu podejmowana jest „działalność organów ścigania”, form pomocy, do których zobowiązane są lub nie są zobowiązane organy ścigania przed wszczęciem postępowania przygotowawczego oraz w toku postępowania przygotowawczego itp. Być może tego rodzaju niezrozumienie co do przyjętej przez Doktorantkę koncepcji wynika z faktu, że na wstępie nie wyjaśniła znaczenia „formy działania” użytego w tytule oraz nie poinformowała, o jakich formach będzie w tym kontekście mowa. Moim zdaniem w tej części zabrakło również wyjaśnienia istoty, charakteru, rodzajów działalności, np. sporządzenia notatki urzędowej, przyjęcia zawiadomienia, wdrożenia procedury Niebieskiej Karty, form udzielenia pomocy w sytuacji kryzysowej przed wszczęciem postępowania itp.

Kontynuację problematyki niniejszego rozdziału stanowi zobrazowanie rozwiązań prawnych w przedmiocie odizolowania sprawcy przemocy w rodzinie na etapie postępowania

przygotowawczego i odizolowania sprawcy przemocy w rodzinie na etapie postępowania jurysdykcyjnego.

W świetle powyższych zagadnień Doktorantka dokonuje wartościowej merytorycznie analizy instrumentów prawnych odnoszących się do: zatrzymania (pkt 4.2.1); tymczasowego aresztowania (pkt 4.2.2); dozoru Policji (pkt 4.2.3); warunkowego dozoru (pkt 4.2.4); nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 275 k.p.k.) (pkt 4.2.5) oraz Europejskiego nakazu ochrony (pkt 4.2.6) oraz analizy środków karnych w przedmiocie podejmowanych przez sąd rozstrzygnięć w zakresie: zakazu i obowiązku skazanego powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach (pkt 4.3.1); zakazu kontaktowania się z określonymi osobami i obowiązku powstrzymania się od kontaktowania z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób (pkt 4.3.2); zakazu zbliżania się do określonych osób i obowiązku powstrzymania się od zbliżania do pokrzywdzonego (pkt 4.3.3); zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu (pkt 4.3.4); nakazu okresowego opuszczania lokalu lub obowiązku opuszczania lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (pkt 4.3.5) oraz obowiązków: powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub innych środków odurzających (pkt 4.3.6); poddania się terapii uzależnień i leczenia odwykowego (pkt 4.3.7), poddania się terapii, w szczególności psychoterapii i terapii uzależnień (pkt 4.3.8) oraz zobowiązanie do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych (pkt 4.3.9).

Doktorantka prawidłowo omówiła przesłanki wyłączone stosowanie tymczasowego aresztowania, w tym w związku z art. 207 k.k., i słusznie dostrzegła znaczenie art. 258 par. 3 k.p.k., z którego wynika „istnienie wyjątkowej przesłanki o charakterze ochronnym”, z uwagi na fakt, iż w przepisie tym nie została wprost określona wysokość zagrożenia karą przestępstwa zarzucanego, co daje podstawy stosowania w związku z art. 207 k.k. Cenne są również uwagi odnoszące się do nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, w tym zwrócenie uwagi na problem niepodporządkowania się nakazowi lub złamania nakazu, oraz uwagi dotyczące Europejskiego nakazu ochrony. Należy także docenić uwagi porównawcze w przedmiocie środków karnych oraz środków probacyjnych, a także analizę cywilnego nakazu opuszczenia lokalu i jego odmienną konstrukcję prawną w postępowaniu cywilnym. Spostrzeżenia Doktorantki zawarte przy omawianiu poszczególnych środków podbudowane są rzeczową argumentacją, która doprowadza do sformułowania dobrze przemyślanych wniosków, w tym o charakterze praktycznym.

W mojej ocenie większość zaprezentowanych w wymienionych kontekstach zagadnień cechuje rzetelność podjętej analizy prawnokarnej, a przedstawione w treści tezy są

uzasadnione poglądami doktryny i własnym stanowiskiem Doktorantki. Warto podkreślić tu przemyślany dobór literatury oraz znajomość tematu i swobodę poruszania się w obszarze znowelizowanych przepisów aktów prawnych.

Rozdział V stanowi zwieńczenie analizowanej problematyki w aspekcie praktycznego wykorzystania środków zapobiegawczych, karnych i probacyjnych w sprawach, w których zarzucono oskarżonemu zachowania wyczerpujące znamiona przestępstwa z art. 207 k.k. Doktorantka zaprezentowała opracowania własne danych uzyskanych ze sprawozdań statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości oraz sprawozdań z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, danych pochodzących z Komendy Głównej Policji zamieszczonych początkowo w policyjnym systemie statystyki przestępczości „Temida”, a od 2013 r. w Krajowym Systemie Informacji Policji, w formie sporządzonych wykresów oraz tabel. Ten sposób przedstawienia praktycznego aspektu tytułowej problematyki okazał się słuszny, zwłaszcza że prezentacja ujęta na wykresach oraz w tabelach koreluje z istotą ich objaśnień i uwag sformułowanych przez Autorkę pod każdym wykresem lub tabelą. Należy również docenić wnioski *de lege ferenda* i przyjętą argumentację co do ich zasadności, w tym m.in. wnioski dotyczące: „nowoczesnego szkolenia w celu utrwalenia wśród funkcjonariuszy właściwej postawy do pokrzywdzonych”; „szybkości podejmowanych działań w zakresie zastosowania środków ochrony prawnej”; „konstrukcji przestępstwa wzajemnego znęcania się”, „ujednolicenia terminologii ustaw w zakresie definicji przemocy z mocy art. 2 u.p.p.r.”.

Ostatnią część rozprawy stanowi *Podsumowanie*, w którym Autorka sformułowała wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*. Szczególnego podkreślenia wymagają wnioski w kwestii potwierdzenia wstępnych hipotez rozprawy oraz wnioski *de lege ferenda* sformułowane na podstawie przeprowadzonych badań dogmatycznoprawnych. *De lege lata* – jak słusznie podnosi Doktorantka – „system przeciwdziałania przemocy w rodzinie oparty został na dwóch niezależnych od siebie procedurach w oparciu o uregulowania u.p.p.r. i przepisy karne. Występujące w tym zakresie rozbieżności definicyjne utrudniają stosowanie obowiązującego prawa i funkcjonowanie systemu”.

3. Uwagi końcowe

Stwierdzam, że oceniana dysertacja doktorska mgr Agnieszki Kurniewicz pt. *Instrumenty ochrony prawnej ofiar przemocy w rodzinie* stanowi interesujące, samodzielne i oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Autorka wykazała się szeroką znajomością

zagadnień teoretycznoprawnych oraz opanowała warsztat prowadzenia badań naukowych i umiejętność ich prezentowania. Na zakończenie należy z całą mocą podkreślić, że Autorka dostrzegła w tytułowym zagadnieniu właściwe konfiguracje aktów prawnych krajowych oraz międzynarodowych i z niezwykłą sumiennością, rzetelnie je przeanalizowała. Analizę danych statystycznych, jak i wnioski z nich wypływające Doktorantka przedstawiła w sposób jasny i czytelny, we właściwej formie przekazu (wykresy, tabele). Sposób zaprezentowania instrumentów ochrony prawnej ofiar przemocy w rodzinie w świetle badań empirycznych świadczy o opanowaniu umiejętności prowadzenia badań naukowych w wysokim stopniu.

Na zakończenie pragnę podkreślić, że podniesione powyżej uwagi nie dotyczą kwestii zasadniczych i w żadnym stopniu nie mają wpływu na pozytywną ocenę całej rozprawy doktorskiej.

4. Konkluzja

Rozprawa doktorska autorstwa mgr Agnieszki Kurniewicz pt. *Instrumenty ochrony prawnej ofiar przemocy w rodzinie* odpowiada wymogom przewidzianym w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 20 lipca 2018 r. (Dz.U. z 2018 r., poz. 1668 ze zm.) i uzasadnia na podstawie art. 191 ustawy dopuszczenie Doktorantki do dalszych czynności w postępowaniu o nadanie stopnia doktora nauk prawnych.

dr hab. Ewa Kruk, prof. UMCS